

KİTAP İNCELEMESİ:**KÜRESELLEŞME
ÇAĞINDAGÖÇ
KAVRAMLAR, TARTIŞMALAR**S.GÜLFER IHLAMUR
N.ASLI ŞİRİN ÖNER

İletişim Yayınları, 2012

ISBN-13: 978-975-05-1082-3, 613 s.,
ciltsiz kitap.

Derleme makalelerden oluşan bu kitap, küresel bir boyut kazanmış olan, hem ulusal hem de kavramsal sınırlarımızı sorgulamaya açan, küreselleşmenin yarattığı sosyal dönüşümlerle bağlantılı olarak yeni biçim ve bağlamlarda karşımıza çıkan göç olgusunu anlamlandırabilmek ve göçe ilişkin farklı deneyimleri tartışmaya açabilmek adına göçü belirli bir bölgeye ve deneyime sınırlayarak tartışmak yerine, dünyanın farklı yerlerindeki göç deneyimlerini bir araya getirmektedir. Buna bağlı olarak, hem göçün küresel bir olgu olduğu hem de içinde geliştiği ortam ve koşullarla şekillenen, dolayısıyla farklılaşan bir deneyim olduğunu vurgulamaktadır.

Uluslararası göçe dair kavramsal, kuramsal ve tarihsel çerçeveyi çizmenin yanı sıra günümüzdeki tartışmalar ışığında uluslararası göçü farklı boyutlarıyla ve değişik bakış açılarıyla ele alan bu kitap, dört ana bölümden oluşmaktadır. “Tarihsel ve Kuramsal Çerçeve” başlıklı birinci kısımda uluslararası göç yazınındaki kavramsal, kuramsal ve tarihsel tartışmalara yer verilmektedir. Kitabı derleyenlerden N. Aslı Şirin Öner, göç çalışmalarındaki temel kavramları ele alan yazısının ardından, Deniz Şenol Sert “Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru” başlıklı makalesinde uluslararası göç kuramlarını ayrıntılı biçimde incelemektedir. Bu kısmın “Göç Çalışmalarında ‘Nasıl’ Sorusu” başlığını taşıyan son yazısında göç çalışmalarında yöntem konusunu irdeleyen Prof. Dr. Belkıs Kümbetoğlu, metodolojik açıdan iki yönelimin varlığına dikkat çekmekte ve göçün insan hayatları üzerindeki etkisi, uyum, bütünleşme ve yaşamın yeniden kurulmasına ilişkin çabaların göç araştırmalarının sadece kayıt altına alma amaçlı olmayıp, derinlemesine ve detayları kapsayan çalışmalar olmalarını gerektirdiğinin altını çizmektedir.

Kitabın ikinci kısmı, güncel tartışmalar ışığında Türkiye ve dünyadan örnekler vermek suretiyle uluslararası göç çalışmalarındaki yeni yönelim, yaklaşım ve tartışmaları ele almaktadır. Söz konusu çalışmaların temel kavramlarından biri olan emek göçüne üç makalede yer verilmektedir. Bunlardan ilki, emek göçü kavramının yolculuğunu aktaran Ayşe Akalın’ın “Açık, Döner, Mühürlü Kapılar: Yirminci Yüzyılda Batı/Doğu Ekseninde Emek Göçünün Seyri” başlığını taşıyan makalesi,

ikincisi Nihan Çiğerci'nin alan araştırması verilerinden yararlanarak 1989 Bulgaristan göçmenlerinin Türkiye'deki emek göçü deneyimlerini paylaştığı "Bursa-Kırcaali Hattı: 1989'da Gelen Bulgaristan Göçmenleri Örneği" başlıklı yazısı, üçüncüsü ise elli yılı aşkın süredir devam eden Türkiye'den Avrupa'ya emek göçü serüvenini inceleyen Ayşem Biriz Tokat Karaçay'ın "Türkiye-Avrupa Göç Sistemi: Misafir İşçilikten Ulus-Ötesi Kimliklere" isimli makalesidir.

Uluslararası göçün klasikleşmiş bir şekli olan emek göçünün yanı sıra günümüzde giderek yaygın hale gelen ve Türkiye'nin de karşılaştığı bir olgu daha var: emekli göçü. Çalışma hayatını sona erdirmiş kişilerin kendi ülkesinin farklı yaşamak için göç etmesi olarak tanımlanabilen emekli göçünü, derlemeye "*Yabancıya Kimse* bölgelerine veya başka bir ülkeye yerleşmesi ya da yılın belli dönemlerinde *Yabancı Olamaz...*": Uluslararası Emekli Göçü'nün Türkiye'deki Yansımaları" başlıklı makalesiyle katkıda bulunan Sezgi Durgun, Antalya'nın Alanya ilçesinde yaptığı alan çalışmasından elde ettiği verilerden yararlanarak incelemekte ve Alanya'daki Alman nüfusun yerli halk tarafından nasıl algılandığını tartışmaktadır.

Uluslararası göç yazınında anlam, kapsam ve içerik açısından hâlâ tartışılan bir kavram olan entegrasyona, bu kısımda örnek çalışmaya dayalı iki makale ile yer verilmektedir. "Gündemdeki Kavram: 'Göçmen Entegrasyonu' – Avrupa'daki Gelişimi ve Britanya Örneği" başlıklı makalesinde K. Onur Unutulmaz, göçle ilgili tartışmalarda çok sayıda alternatif kavramın kullanıldığı halde, alternatif kavramlara ilişkin bakış açısının değişmesi gibi sebeplerle entegrasyon kavramının hakim bir kavram şeklinde ortaya çıkarak tartışmaları tek başına şekillendirdiğini ifade ederek hem kuramsal hususların altını çizmekte hem de Britanya örneği üzerinden söz konusu kavramı tartışmaktadır. Diğer örnek çalışma, bugün itibarıyla çok-kültürlülük politikası uygulayan birçok göç alan devletin bu politikadan geri adım attığını ve neo-asimilasyonist politikalara yönelimin ağırlık kazandığını vurgulayan Ece Öztan'ın "Göçmenlerin Entegrasyonunda Değişen Modeller: "*Çokkültürlü Cennetten*", "*Çokkültürlü Dramaya*" - Hollanda ve Göçmenleri" başlıklı makalesidir. Diaspora kavramı da göç yazınına tartışmalı kavramlarından birini oluşturmaktadır. Ulaş Sunata, bu derlemede "Diasporik Kimliğiniz, Lütfen! - ABD'deki Çin Diasporası" isimli makalesinde ABD'de yaşayan Çinli göçmenlerin deneyimlerini onları bir diaspora şeklinde tanımlayarak analiz etmektedir.

Göç yazınında önemli bir yer edinmiş kavramlardan biri olan zorunlu göç de bu derlemede kapsamlı şekilde irdelenmektedir. "Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler" isimli makalesiyle katkıda bulunan Jacob Ceki Hazan, "Modern Türkiye'nin Zorunlu Göçmenleri: Muhacirler, İskânlılar, Mübadiller, İslamlar, Soydaşlar, 'G' Grubu, Mülteciler, 'Tekne Mültecileri'" başlığını taşıyan makalenin yazarı Nurcan Özgür, "Zorunlu Göç Tecrübesinin Devlet Politikalarındaki Yansıması: Bulgaristan'dan Türkiye'ye

Kitlesel Göçün Analizi” isimli makalesiyle katkı veren Gül Çatır ve “Kürtlerin Yerinden Edilmesi ve Sosyal Dışlanma: 1990’lardaki Zorla Göçün Sonuçları” başlıklı makalenin yazarı Deniz Yüksek, zorunlu göçü farklı boyutlarıyla ele almaktadırlar. Zorunlu göç olgusu, farklı perspektiflerden de incelenmesi gereken olgulardan biridir. Bu farklı perspektifler arasında toplumsal cinsiyet perspektifi de yer almaktadır. Yasemin Akis’in “Uluslararası Zorunlu Göç Yazınında Toplumsal Cinsiyet: Başlıca Yaklaşımlar ve Eleştiriler” başlıklı makalesi zorunlu göçü toplumsal cinsiyet perspektifinden bakmanın, mevcut kavram ve kuramları yeniden ele almanın gerekli olduğunu göstermektedir.

Uluslararası göç yazınında önemli yer tutan çalışma alanlarından biri de ulus-ötesi göç olgusudur. Ulus-ötesi göç çalışmaları, göçmenlerin göç gönderen ülkeyi geride bırakarak, o ülkeyle bağlarını keserek göç ettikleri yere bütünüyle entegre olacakları varsayımının doğru olmadığını gösteren çalışmalardır. Ulus-ötesi göçmenler, bir taraftan göç alan ülkede yaşamakta ve çalışmakta, öte taraftan göç gönderen ülkeyle çeşitli biçimlerde bağlarını sürdürmektedirler. Bu derlemede “Ulus-Ötesi Göç: Uluslararası Göç Yazınında Yeni Bir Paradigma” başlıklı makalesi bulunan Derya Özkul, “ulus-ötesi göç” kavramının, günümüzde yaşanan göçler çağının içinde yer alan ikilemden doğduğunu, bir yandan aidiyet ve bağlılık ilişkileri bağlamında coğrafi algılamaların değiştiği, diğer yandan hukuki düzenlemelerin baskın olduğu bir çağda, göçmenlerin birden fazla ülkeyle çeşitli bağlar kurmaları ve sürekli bir biçimde etkileşim halinde olmalarıyla birlikte göç yazınında yeni bir araştırma alanının ortaya çıktığını vurgulamaktadır.

Ulus-ötesi göç bağlamında irdelenen diğer husus da ulus-ötesi alanın inşasında ve göçmenlerin varolma stratejilerinde önemli roller oynayan göçmen dayanışma ağlarıyla ilintili. “Ulus-Ötesi Göç Sürecinde Dini Ağlar ve Örgütler” isimli yazısıyla kitabı derleyenlerden S. Gülfer İhlamur-Öner ve “Göçmenler Arasındaki Dayanışmacı Ağların Dönüşümü - Göçmen Sivil Toplum Örgütlerinin Yeni Misyonu” başlıklı yazısı olan Emrah Akbaş, göçmen dayanışma ağlarının kazandıkları yeni anlam ve önemi makalelerinde ayrıntılı şekilde ele almaktadırlar.

Ulus-ötesi göç süreçleri, göçe dair bazı kavramları sorgulamayı da beraberinde getirmektedir. Bu sorulardan biri ulus-ötesi göç ve geri dönüş kavramlarının birbirinin alternatifi mi yoksa birbirini tamamlayan süreçler olup olmadığı sorusudur. “Son mu Başlangıç mı? Göç Çalışmalarında Sosyal Bir Olgular Olarak Geri Dönüş” başlıklı makalesiyle N. Aslı Şirin Öner, farklı biçimlerde gerçekleşen, kendine özgü bir doğası ve dinamikleri ve sosyo-ekonomik, kültürel ve psikolojik yönleri bulunan geri dönüşü kavramsal açıdan ele alırken, “Geriyeye Göçün Dinamikleri: Almanya’dan ‘Ev’e Dönüş” isimli makalenin yazarları olan Helga Rittsberger-Tılıç, Yelda Özen ve Kezban Çelik, gerçekleştirdikleri alan araştırması verilerine dayanarak suretiyle, Almanya’dan geri dönen birinci, ikinci ve üçüncü

kuşak göçmenlerin geri dönüşlerinde rol oynayan etkenleri, yeniden uyum süreçlerini ve diğer deneyimlerini analiz etmektedirler.

Uluslararası göç, dinamik, karmaşık ve çok boyutlu bir olgu olduğu kadar sürekli devinim halinde olan bir olgudur. Farklı bağlamlarda farklı biçimler alır ve farklı biçimlerde gelişir. İçinde geliştiği bağlamın şartları onu etkiler ve bu şartlardaki değişimle etkileşim içine girmesi onu dönüştürür. Göç, bir ülkenin inşasında da merkezi bir rol oynayabilir. Buna örnek olarak bu derleme çalışmada yer alan Muzaffer Erol'un "İsrail: Göçlerle Kurulmuş Bir Devlet" başlıklı yazısında ele aldığı İsrail'i vermek mümkün. Fakat bugün uluslararası göçe ilişkin ortaya çıkan farklı olgu veya durumları ikili ve karşıt kategoriler üzerinden anlama ve sınıflandırma çabası söz konusu. Oysa ki uluslararası göçe ilişkin olgu ve süreçleri her zaman bu dar kalıplar içerisine sığdırmak mümkün olmayabilir ya da göçmenler veyahut olgular bir kategoriden diğerine geçiş yapabilir. Bu derlemeye "Göç Verenden Göç Alan Ülkeye Geçiş: Akdeniz Modeli ve İtalya Örneği" isimli makalesiyle katkıda bulunan Fabio Salomonî'nin ele aldığı İtalya örneğinde olduğu gibi, göç gönderen bir ülke, göç alan ülkeye dönüşebilmekte veya aynı anda hem göç alan hem gönderen ülke konumunda olabilmektedir.

Derlemenin ikinci kısmında ele alınan son kavram, özellikle 1980'li yılların sonundan itibaren artış gösteren ve sınırlandırılması ve denetim altına alınması en önemli gündem maddelerinden biri haline gelen düzensiz göçtür. Derlemede "Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği" başlıklı makalesiyle yer alan Reyhan Atasü-Topçuoğlu, ülkeye giriş, ülkede oturma ve çalışma izinlerinden kaynaklanan yasal sorunların yarattığı düzensiz göçün, göçmenlerin içinde buldukları durumla geldikleri ülkenin yasal düzenlemeleri arasında uyumsuzluk veya boşluk olduğunda ortaya çıktığını, yasal ile yasadışı arasındaki geniş bir gri alanı kapsadığını ve çoğu durumda düzensiz göç ile enformel sektörde çalışmanın iç içe geçtiğini vurgulamaktadır. Diğer yandan şu da bir gerçek ki düzensiz göç ile göçün kadınlaşması arasında yakın bir ilişki var. S. Gülfer İhlamur-Öner, göçün giderek kadınlaştığı gerçeğini "Göçün Kadınlaşması ve Sosyal Refah Rejiminin Dönüşümü: İtalya Örneği" isimli makalesinde İtalya örneği üzerinden ele almakta ve sosyal refah rejimi dönüşümünün düzensiz göçmen kadın emeğini çekmede önemli bir rol oynadığını altını çizmektedir.

Derlemenin üçüncü kısmı göç politikalarına yer vermektedir. Bu kısımda önce "Çabalar Sonuç Verecek mi? Avrupa Birliği'nin Ortak Bir Göç ve Sığınma Politikası Oluşturma Girişimleri" başlıklı makalesi ile N. Aslı Şirin Öner yer alıyor. Yazar makalesinde Avrupa Birliği'nin ortak bir göç ve sığınma politikası geliştirme yolunda adımlar attığını ve Birliğin bu çabalarının uluslararası göç olgusuyla ilgili yeni yaklaşımları da beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır. Bu kısmın ikinci ve son makalesi Şebnem Koşar Akçapar'ın "Uluslararası Göç Alanında Güvenlik Algılamaları ve Göçün İnsani Boyutu" başlıklı makalesidir. Bu makalede, 11 Eylül

öncesinde uluslararası toplumun göçmenlere karşı duyduğu güvensizliğin 11 Eylül sonrasında daha belirgin bir hal aldığı ve Kuzey Amerika ve Avrupa'da göç alan hedef ülkelerin göç olgusunu güvenlik penceresinden değerlendirmek ve “tehdit altındayız” söylemini kullanmak suretiyle sınır ötesi terör karşısında başlattıkları savaşın yanı sıra göçe karşı da savaş açtıklarının altı çizilmektedir.

Göç çalışmaları göç gibi dinamik bir süreci çalıştığından ötürü yeni kavram, kuram ve yaklaşımlara açık olmalıdır. Dolayısıyla bu dinamik süreci düzenleme girişimleri göç yönetimi ya da yönetişimi, rejimi, küresel insan hareketliliği rejimi gibi kavramları ortaya atmıştır. Sözü geçen kavramları S. Gülfer İhlamur-Öner derlemenin “Küresel Bir Göç ve Mülteci Rejimine Doğru?” başlıklı sonuç bölümünde ayrıntılarıyla ele almaktadır.

Göçe küresel bir olgu olarak yaklaşan bu derlemede referans noktası, uluslararası göçün en önemli aktörlerinden biri konumundaki göçmen bireydir ve çalışma, uluslararası göçe ilişkin yeni olgu ve durumları esas olarak göçmen-merkezli bir şekilde analiz etmektedir. Ancak bunu yaparken diğer önemli aktör ve süreçler de göz ardı edilmemiştir. Öte yandan derleme, disiplinler arası bir çalışma ve araştırma alanı olan uluslararası göçe ilişkin olguları farklı perspektif ve disiplinler gelenekle değerlendiren çalışmaları bir araya getirmiştir. Bu özelliğiyle disiplinler arası diyaloga katkı sunabilecek nitelikte bir derlemedir.

Türkiye’de son dönemde uluslararası göçle ilgili yayınlanan son dönem çalışmaları bir göç ülkesi olan Türkiye’yi değişik açılardan ele alırlarken bu derleme, Türkiye’nin ve Türklerin göç deneyimlerini göz ardı etmeden uluslararası göçün farklı ve yeni şekillerini ve göç çalışmalarını esas almakta ve sosyal bilimlerin farklı disiplin ve dallarında göç çalışmalarını sürdüren araştırmacılara hitap etmektedir. Bu derlemeyi oluşturan makaleler, uluslararası göçü farklı boyutlarıyla irdelediği ve değişik bakış açılarını yansıttığından ötürü kitap hem konuyla ilgilenenler hem de göç çalışmalarını yapan kişilerin yararlanacağı bir kaynak kitap niteliğindedir. Benzer çalışmalar olmasına karşın, kitaba katkıda bulunan yazarların değişik disiplinlerden olması ve kullandıkları yöntemlerin çeşitliliği çalışmayı farklı kılmaktadır.

Emirhan GÖRAL*

* Dr., Marmara Üniversitesi, Avrupa Birliği Enstitüsü, AB Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler ABD, e-posta: egoral@marmara.edu.tr

